

Amasya Şehri'nin ilk Türk (XI-XIII) Yüzyılları

Tuncer Baykara*

Öncelikle iki hususu belirtmek gerekir: 1) Danişmentli dönemi dahil, Diyar-ı Rum (Anadolu)'un XI-XIV yüzyıllarını Selçuklu devri olarak adlandırabiliriz. 2) Bu dönem şehirlerini yorumlarken, Barthold'un Türkistan şehirleri hakkındaki üçlü tasnifini kullanabiliriz: iç kale (erk, ahmedek), şehristan ve rabad. Amasya için de bu esaslar içinde bilgi verilecektir.

Amasya, özgün coğrafya özellikleri ile öteki, sonradan Anadolu adıyla yaygınlaşacak olan Diyar-ı Rum kale ve şehirlerine pek benzemez. Gerçi Amasya, Hüseyin Hüsameddin Efendinin XIX. yy. sonlarını da ayrıntıları ile eserinde yansıttığı tarihli bir şehirdir. A. Gabriel'in 1930'lu yıllarda burayı görüp incelemesi ve şehrin bir planını vermesi ayrı bir talihidir. Şehrin yalçın ve kayalık yapısı yanında, hemen önünde akan bir ırmak da farklılığın ana unsurudur. Daha geniş coğrafyasına göre yine de yeri ve ulaşım imkanları, binlerce yıl öncesinde de bir uygun yerde kalesi, iskân imkânı da işe girerek şehir oluşumunu sağlamıştır. Anadolu'nun çoğu yerinde hakimiyet sağlayan Roma çağındaki iskân, burada bir ünlü coğrafyacı (Strabon) da yetiştirmiştir. Şehir sonraki geç Roma döneminde (Bizans diye bilinir) de yine, kalesi ile bir önemli merkez sayılabilir.

1071 sonrası Bizansla yapılan anlaşmanın geçersiz kaldığının anlaşılması üzerine batıya yönelmelerinde serbest bırakılan Beylerin (Danişmentli) emrindeki Türkler, kısa bir süre içinde Amasya önlerine geldiler. Şehir, sonradan kutlanan fetih gününe bakılırsa 4 Nisan 1075 tarihinde, İltekin Gazi eliyle Türklere geçmiştir.

1. Şehrin erk=içkale=ahmedeki sağlam ve savunma imkanları güçlü halde tepededir. Bu kale 1075 de alınınca hemen İltekin Gazi buraya askerinden önemli bir kesimi yerleştirdi. Bunlara kısa bir süre sonra kendi hanımları da geldiler ve şehrin temel Türk halkını teşkil ettiler.
2. Şehrin ikinci ögesi, yani Şehristan ise tartışılabilir. Genelde 1075 de kaleye İltekin Gazi tarafından kaleye yerleştirilen yaklaşık 90 askerin çocukları arasında erkek olanın birisi kale eri olarak kalıyor, öteki ise geçimini ayrıca

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, baykaratuncer@hotmail.com ORCID: 0000-0002-3293-7549

sağlamak durumunda idi. Evini kale sahasındaki boş alana yapanlar, aradan iki kuşak geçince burada boş alan bulamıyorlardı. Bu zamanda ise kale dışına taşmak zorunda kalıyordu ki Amasya kalesinin dışı bu açıdan hiç de uygun değildi. O zaman kendi iş/geçim imkanları açısından aşağıya, ırmak kenarına iniyor, evini orada yapıyordu. Böylece “şehristan” Amasya’da kaleden epey mesafede bulunuyordu. Zaman içinde kolay olmayan şartlarda kale ile ilişkili olarak bu yeni iskanın etrafına da koruyucu duvar yapılıyordu. Amasya da kale içindeki ilk kale-camiinden gayri, ikinci “cami” yani Cuma mescidi de bu alanda yapılmış olmalıdır. Orta çağ Türk şehrinin temel unsurlarından sayılabilecek “Meydan” veya devrindeki adı ile Gök meydan da bu tarafta bulunuyordu.

3. Son öge, Rabad, sonradan Osmanlı dönemindeki adıyla “varoş” ile hayli ilginç olmalıdır. Rabad bilinen anlamı ile şehristanın surları dışındaki iskân yerine denmektedir. Fakat Amasya’da bu alan da çok dardır, fakat nehrin öte tarafı iskana müsaittir. Rabad burası, ırmağın eskiden beri var olan köprülerle geçilen bu alan olabilir. Ancak bu alanda Türk öncesi dönemde şehrin nekropolisi de olduğu sezilmektedir. Bu özelliğini ilk Türk devrinde de devam ettirdiğine dair emareler de vardır. Fakat, Amasya’nın özgün coğrafyası bizim öteki şehirlere kıyasla daha sıhhatli değerlendirmeler yapmamıza imkân vermiyor.

Sonuç olarak Amasya’yı, Türk ve Anadolu orta çağ şehirlerinden hem benzer hem de apayrı şartlarda değerlendirmek icap etmektedir.

Amasya’yı ilk devirde kalesi etkin bir yerleşme olarak görebiliriz. Bu sebeple Orta çağ şehirlerinin genel karakteristiklerini, Barhold’un tesbiti veçhile üç ana kesimde ayrı ayrı görebiliriz. Bunlar İç kale /Akropolis ve Ahmedek. İçkale=Akropolis, Şehristan (İçeri şehir) ve Rabad(dışarı şehir)’dir (Ribat değil).

İlk kesim Türk öncesi dönemin Akropolis, genel adlandırması Selçuklu dönemi Türk şehirlerindeki Ahmedek ile karşlanır. Amasya’daki İç Kale’ye, bilinebilen dönemde Ahmedek dendiğine dair bir kayda, şimdilik rastlamadıysak da Türk devri söz konusu olunca bu terimi kullanmakta beis görmedik. Askeri özellikleri etkindir.

İkinci ana kesim, “şehristan”, yani askerî özelliğinden çok iskân hususiyeti ile göze çarpmaktadır. Bu kesimin çevresi de koruyucu bir sur ile çevrilidir. Anadolu sahasındaki başka Selçuklu şehirleri gibi (Kayseri, Beyşehir vb) Amasya da bazı mahal-
lelerin yeri “İçeri Şehir” diye de anılmaktadır. Amasya şehrinde de şehrin ikinci

kesimi Şehristan'ın yerini belirlerken bu "İçeri Şehir" teriminden yararlanacağız. Üçüncü ana kesim, sur dışındaki geniş alandır ki Osmanlı döneminde özellikle Rumeli sahasında "varoş" diye de anılabilen kesimdir. Amasya'da "şehir" özellikleri daha çok bu kesimde yaşamıştır.

Şimdi bunları sıra ile görelim:

A. Amasya'daki Ahmedek, İÇ-kale veya antik dönem adıyla Akropolis'i belirli ve kendisinden şüphe edilmiyordu. Kale içinde fazla geniş bir iskân alanı olmayıp, savunmak için yeterli bulunuyordu.

İç kalede yenilerde kazılar da yapılmakla birlikte bir genel değerlendirme göremedik. Biz Türk devriyle ilgili bilgiler için ihtiyatlı karşılamakla birlikte destanlara başvuracağız. İlk destanımız, XI yy. sonu ve XII yy. başlarındaki olayları anlaktan, yaklaşık bir yüzyıl sonra yazıya geçirilen fakat metni ancak XIV yüzyılda şekillenen Danişment-name'den söz edeceğiz. Danişment Gazi'in Diyar-ı Rum'un orta-kuzey bölgesindeki faaliyetlerini konu alan bu destan, yer adları ve öteki bazı hususlarla gerçek olayları da yansıttığı kesindir. Ancak sözü edilen bütün bilgilerin gerçek olduğunu söyleyemeyiz.

Burada Amasya, daha doğrusu onun kalesi olan Harşene /Haraşna'nın fethi ile ilgili onikinci meclisde verilen bilgi Necati Demir'in sadeleştirilmiş metnine göre şöyledir: "...Melik, Artuhî, Efrumiye, Ahmed, Osman ve Süleyman atlarına bindiler Haraşna'ya yöneldiler. Yüz kadar adam gece yarısında kaleye ulaştılar. Gece bekçileri bunları gördü ve "siz kimsiniz" seslendi. Hemen Efrumiye ileri gidip "Şaddat'ın kullarıyız, işte o da geliyor". Kale dizdarı Mihriyanus'a haber verildi. Kapıya gelip seslendi: "Şah Şattat nerede?". Derhal Ahmed ileri gelip, onların diliyle Şah Şattat benim, kapıyı açın, size ne oldu ki beni tanıımıyorsunuz" dedi. Derhal kapıyı açtılar, ulu kişiler içeri girdiler, Mihriyanis'u bağladılar, kapı bekçilerini kılıçtan geçirdiler. Efrumiye ikinci kapıya ulaştı, "Şattat" geldi, dedi, kapıyı açtırınca o kapıcıları da kırdılar. Üçüncü dördüncü kapıyı bekleyenleri de kırdılar. İÇ kapıyı kafirler kapattılar. Niye kapattınız diye sorunca öteki kapıcıları kırdınız diye cevap verince "kapıları geç açınca sınırlenen Şattat'ın emriyle kırdık" dediler. Dizdarın nerede olduğu sorulunca Miriyanus'u öne atıp uygun cevaplar vermesini yoksa parça parça edileceğini söylediler ve böylece son kapı da açıldı. "Müslümanlar içeri girip kâfirleri hemen kılıçtan geçirdiler" (s.196).

Sonraki bilgiler Haraşna'nın sadece iç kaleden ibaret olmayan daha geniş bir

alamı kapsadığını gösteriyor. Kaleyi üç bin kafir korumakta imiş, sabaha kadar mücadele sürmüştü. Sabah olunca kale halkı aman dileyince gaziler de kâfirleri kırmaktan vazgeçti. Kaleden çok mal ve hazine çıktı. Ay yüzlü Rumî kızları da çoktu. Kale içinde bir büyük kilise vardı, Onu yıkıp yerine mescit yaptılar. O kaleye imam, hatip, müezzin ve kadı tayin ettiler. Melik Danişment gazi kaleye bir yeni dizdar tayin edip kaleyi ona emanet etti. Kendisi de dönüp çadırlarına geldiler. Bir süre sonra Melik Danişment Gülnuş Banu ile evlenir ve hanımını Haraşna'da bırakır”.

- B. Amasya kalesinden söz eden ikinci destanımızı **Saltuk-nâme**'dir. Esas olarak XIII. yy.'da geçen olayların eski de sonraki ilaveleriyle de büyüyen destan XIV yüzyılda teşekkül etmiş, XV. yy'da yazıya geçirilmiştir.

I, s. 13: “Şemmas, Dönüp Harcenevan diyarının şehri Amâsıyya'ya yitişti. Korkısından tağ başındaki hisara girdi, kapıları bağlayıp oturdu. Müslümanlar anda olan kâfirleri kırdılar, malların ganimet etdiler, şehri donattılar”.

I, s. 62: “Azım-i Amasya etdiler, gittiler, çünkim hisara erdiler, gördüler ki kafirler burc u bâruları donatmışlar, cenge hazır durmuşlar. Veli kale iki idi, biri tağ üzere ve biri aşağı şehirdede. S.Saltuk leşkeri ol tağ tarafına alup gittiler”.

Sonra Amasya alınır iki taraf sulh olup oturdular. Mücadele sırasında Saltuk'un attığı “taş hala kaleden taşra durur, ol yüksek yerde ondan büyük taş yoktur”.

-III, s. 256, 263, “Amasıyye kim Harcenevandır, Rûmûn kapusudur”.

- C. Amasya fethiyle ilgili Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin kaydettiği iki husus daha vardır.

a. Bunların ilk kalenin düşmesiyle ilgili son hücumdur. Bu hücum/saldırıda muhacimlerin sayısını fazla göstermek çabası vardır. Bu da koyunların boynuzlarına mum dikerek yanar halde muhacim birlikler arasında bulundurulmasıdır. (I, 70). Anadolu'nun diğer köşelerindeki rivayetlerde mumlar keçilerin boynuzlarında yer aldığı şekli de vardır. Genelde sarp dağ başlarında olan kalelerin bulunduğu ortama, keçilerin daha rahat hareket edeceği unutulmamalıdır.

b. Bir diğer husus fethin her sene belirli bir günde kutlanmasıdır. (I,87; II,277) İltekin Gazinin Amasya'ya son hücumunun hareket üssü olan noktadaki bir yere sonradan hatırayı anmak için bir mescit yapılmıştır. Amasyalılar her sene belirli bir zamanda burada toplanıp şenlikler yaparlarmış. Fakat bu

güzel gelenek “*pek çok milli güzel adetlerin unutulduğu 1242/1826 sonrasındaki*” zaman içinde kaybolmuştur.

- c. Amasya, Fetih günü bilinen ve on-dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar halkın kutladığı bir şehirdir. Hüsameddin Efendi'deki bu bilgi ilk okuduğumda beni oldukça heyecanlandırmış, Diyar-ı Rum'un fethinin Türk halkı arasında yaşadığına inanmıştım.
- Ç. İç kale ile ilgili olarak Danişment-name'deki beş kapıyı işaret eden kayıt son derece önemlidir. Çünkü kaledeki bu beş kapı şüphesiz beş ayrı bölmeyi işaret eder. Ancak Evliya Çelebi (Z. Danişman'ın sadeleştirilmiş metni, III,183) kale-nin beş köşeli olduğunu, kırk bir kule ve sekiz yüz bedeni olduğunu söyler. Günümüzdeki resimlerinden dahi, kalenin kat kat (tabii ki beş kat) olduğu görülür.

Bu bölmeleri ayıran duvarlar 1861 yılında dahi görülebiliyordu. 1861-72 yılları arasında Anadolu'da inceleme gezisi yapan Fransız G. Perrot, muhtemelen 1861 senesinde (belki 1862 başında) gördüğü Amasya İç-kalesi (citadelle) ni ünlü kitabı (*Souvenirs d'un Voyage in Asia Minor*, Paris 1864) da değil, 1872 de çıkan *Revue Archeologique*, 13. yıl, 24. cilt, octobre sayısındaki müstakil “*Amasia*” yazısında belirtir (sh,201-/220). Kale içerisi birçok kule, duvar ve ev/mesken kalıntıları ile dolu imiş. Perrot'nun bu son yazısında bir tarih verilmediğinden gözlemlerinin esasının 1861 de olduğu anlaşılıyor.

Kaledeki kilise/cami problem olmaya devam etmektedir. Yenilerde kazı yapanlar bir alanı “*cami*” yeri olarak belirtiyorlarsa da aşağı şehirde de olabilir. İç kaledeki kilise öyle büyük olmayıp daha sade bir yapı olmalıdır. Nitekim Evliya Çelebi'nin XVII.yy. ortalarında gördüğü ve ‘Yıldırım Han Camii’ dediği yapı bunun devamı olmalıdır. Osmanlı döneminde Amasya'daki hakimiyetinin başlangıcı Yıldırım Bayezid zamanı olduğundan buradaki cami de onun adıyla alınmış olması tabiidir.

Ancak camiiin adının daha önceleri farklı olabileceğini de belirtelim.

Orta çağ kalelerinde genellikle uzun süreli kuşatmalardaki su ihtiyacı için nehre kadar uzanan bir merdiven tüneli vardır. Amasya'da iç kale içindeki en önemli hususlardan birisi, kuşatmalara karşı kale ehlinin su ihtiyacının karşılanmasıdır. H. Hüsameddin Efendi'nin “*Cılanbolu*” diye bildirdiği bu su yolunun ağzı eskiden beri biliniyor, bir belirli mesafeye kadar da inilebilmekte imiş. Cılanbolu/Ceylanbolu ismiyle bilinmekte olup, bu isim Orta çağdan kalan şehirlerindeki su tesislerinin genel adı olmalıdır. Çünkü başka yerlerde de (Uluborlu, Bursa vb.) benzerleri vardır.

Bu önemli yer için Amasya müzesi (Muzaffer Doğanbaş) 2006'da başlattığı kazıyı 2007 de devam ettirmiş ve nihayet 2008'de tünel büyük ölçüde gün ışığına çıkarılmıştır (M. Doğanbaş, "Amasya Merkez Harşena Kalesi Cılanbolu Tüneli 2008 yılı kazı ve temizlik çalışması", "Müze Kurtarma Kazıları", 18.Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 2009 Sivas, Ankara 2010, s. 65 ve dev.) Sular 135.metreden itibaren birikmekte idi. 174. metrede taş basamaklı kesim bitmiş ve 6,90m uzunluk ve 2,75 m derinlikte bir su haznesinde bitmektedir

II. Kesim, Orta çağ veya Selçuklu Şehri'nin ikinci ve asıl ögesi Şehristan, yani asıl şehir sahası idi. Şehristan, iç kale ile yakından bağlantılı olmak gerektiğinden sadece burasının tespiti benim için biraz muammalı olmuştur. Çünkü İç kaleye bitişik gibi olan bir geniş alan bulunmuyordu. Buna karşılık doğal olarak İç kalenin bir kısım surlarının devam ederek şehristanı kucaklamış olması gerekiyordu. Kaya mezarlarının bulunduğu yamaçlar ile nehir arasında nispeten dar bir iskân alanı vardır. Burasının Amasya gibi tarihinin (milat yıllarından itibaren) her döneminde önemli bir şehir olduğundan söz edildiğinden şehristan kabulü mümkün görünmüyordu. Ancak Selçuklu çağına gidebilecek deliller bu sahayı göstermektedir.

Şehristan sahası, eski vakfiyelerin dilinde, yani Arapça esaslı olarak "Dahil/ Batın" diye de anılmaktadır. Bu kavram ise tam olarak "İçeri-şehir"i karşılar. Amasya şehrinde de durum aynıdır.

H. Hüsameddin Efendi, geç devir kaynaklarından nehrin sol/kale kıyısındaki bazı mahallelerinin İçeri Şehir 'de bulunduğunu kaydettiğinden "Şehristan"ın yeri kesinlikle tespit edilebilir. Orta çağ veya Selçuklu şehirlerinde şehristan, şehrin esas çekirdeği kabul edilmekte, hatta daha önemli bir cami de burada bulunmakta idi. Amasya'da vaktiyle var olan ve şehrin en eski camilerinden olduğu rivayet edilen Enderun Camii de buralarda bulunuyordu. Ahi Sadeddin, Kurşunlu, Hatuniye, Karatay, Cami-i Enderun ve Saray mahalleleri burada idiler.

Her Selçuklu şehrinde bulunduğunu bildiğimiz Meydan (veya başka şehirlerdeki adıyla Gök meydan) "Amasya meydanı" şehristan/ içeri-şehir'in yanında yer almalı idi. Kale eteğindeki dar alanın genişlediği bir kesim de yerleşmeye elverişli idi. Ancak burası yemyeşil bir çayırılık olduğundan Gök/ Yeşil Meydan denilmeye layık bir yerd. Nitekim bu alanın yakınlarında inşa edilen köprü bu sebeple "Meydan" köprüsü adını taşımıştır.

Amasya şehrinde, fetihten sonra Komutan kale içindeki evleri, oraya kale eri olarak yerleştirdiği bir kısım gaziye temlik etti. Bu gaziler, yani kale erleri doğudan eşleri, aileleri ile birlikte gelmişler ve Amasya'nın ilk Türk nüfusunu oluşturmuşlardır. Kimi zaman elden çıkmış olabileceği bilinen kaledeki görevli bu kale erbabı, başka yerlerde istihdam edilebiliyordu. Fakat kale geri alındıktan hemen sonra onlardan sağ kalanlar veya çocukları eski işlerine dönüyorlardı.

Rabad/Rabz, yani Dışarı-zahir.

Orta çağ hatta Osmanlı döneminin eskiden etkilenmiş vakfiyelerinde, bir yer tarif edilirken surların dışındaki alan kast edilerek “*Hariç, zahir*” diye adlandırılıyordu. Rabad'ın sonunda harf “*Dad*” harfiyle yazıldığından halk dilince Rabad, fakat Arapça okumuşlar arazında Rabaz diye de bilinir. Bu kavram ile müstahkem konak yeri anlamındaki “*Ribat*” ı karıştırmamak gerekir. Şehrin bu kesimi kimi yerlerde şehrin dış, kenar mahalleleri, varoşu diye de bilinir

Fakat bazıları geçim kaynakların daha elverişli olması sebebiyle aşağıya nehir kıyısına inmiş olmaları gerekir. Buradaki alanlarda “*Şehristan*” oluşturmuşlar, fakat orası da zamanla dolunca nehrin karşı kıyısına da yerleşmeye başlamışlardır. Bu arada doğrudan Asya içlerinden gelenlerden geçimini ticaret ile sağlayanlar, ulaşım imkânı daha uygun olduğundan nehrin öteki yakasına yerleşebilirlerdi. Bu kesimde bir koruyucu sur yoktur,

Amasya şehristanına yerleşenlerin baba veya akrabalarının kaldığı yukarı kaleye rahatça, yani kısa sürede gidip gelmek imkânı pek yoktur. Buradaki sakinler bize kalırsa şehrin eski yerli ahalisinin orada olduğu için değil, kendi tercihlerine göre yerleştiler. Muhtemelen şehrin yerli ahalisi, fetih yıllarında çayın öteki kesimine gönderilmişlerdi. Amasya şehrinde bu sebeple adeta şehristan ile rabad birbirine karışmış gibidir. Daha erken devirlerde, nehrin öte tarafındaki rabadda da canlı bir hayat oluşmuş olmalıdır. Türk fethinden sonraki yıl ve yüzyıldaki durumu ve gelişmeleri şöyle tahmin edebiliriz.

XI ve XII yüzyılların mücadele ve savaş dolu döneminde Amasya bazen istilaya uğramış olsa da Türk/Danişmentli/ Selçuklu hakimiyeti her geçen zamanda güçlendi. Doğudan Türkistan içinden “*gaza*” için koşup gelenlerin önemli bir kesimi bu yörede kaldılar. Bunlar, kavga olmadığı dönemlerde kışları da kalmak için müsait olan rabadda kaldılar. Bu yörede muhtemelen eskiden kalan boş barınaklar da bulunuyordu. Buralarda artan Türk Müslüman nüfusu, Amasya'yı yüzyılın sonlarında, artık bir Türk şehri hüviyetine sokmuşlardı.

Amasya'nın XI-XII yüzyıllarını Danişment Gazi ve Sarı Saltuk "*destan*" larından öğrenmiştik. XIII.yy. için başlıca kaynağımız vakfiyelerdir. Vakfiyelerin Amasya ile ilgili malumatını, Evkaf/Vakıflar Müdürlüğünde uzun yıllar çalışmış olan Hüseyin Hüsameddin Efendi kitabında değerlendirmiştir. Fakat bu bilgilerin hangilerini hangi vakfiyeden veya başka yerden aldığını belirtmediğinden sonraki zamanlarda yazdıklarından şüphe ediliyordu. Fakat biz Vakıf Belgelerinde bulunan bilgilerin bazılarını, öteki Selçuklu şehirlerine dair araştırmalarımızda gördüğümüzden yazdıklarını ciddiye alıyoruz.

XIII.yy. ait başlıca iki vakfiye Amasya için önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bunlar 1224 tarihli Halifet Gazi (İnceleyip Yayınlayan Dr. Refet Yinanç) ve 1266 tarihli Turumtay (inceleyip yayınlayan Dr. İsmet Kayaoğlu) vakfiyesi olup, her ikisi de banilerinin türbeleri ile medreselerini yaşatma amacındadır. Her ne kadar talebelerinin sayısı mahdut de olsa XIII.yy. ilk yarısında böyle bir ilim müessesesinin varlığı Amasya'nın eğitim düzeyinin yüksekliğini gösterir. Halifet Gazi medresesinin yapılışı kesin olarak 606/ 1209 olup, Turumtay'ınki ise bize göre 1240'lardadır. Pek fazla bilgimiz olmamakla birlikte, hemen her mescide bulunan mekteplerde de temel dini ve hayati bilgiler öğretilmekte idi.

1209 tarihinde yapıлып vakfiyesi 622/1225, daha kesin olarak mayıs ayı ortalarında, tanzim edilen Hilafet Gazi vakfiyesi, Amasya şehri için de önemli kayıtlar içermektedir. Vakfiyede vakıf, Mübarizeddin Halifet Alp bin Suli bin Türkânşah olarak geçmektedir. Vakfın gelir kaynakları sayılırken, verilen bilgiler, Amasya'nın XIII.yy. başındaki durumu hakkında en kesin malumattır. Bu bilgiler özetle şöyledir: 1 köy, 3 ekinlik arazisi, (zahir-i A.) Subaşı Köprüsü yakınında bağ ve arazi, şehirde medreseye bitişik bahçe, Kertos(?) mahallesinde ev ve ahır, meydan kapısı içinde bir tarafı sura bitişik hamamın beşte biri, Çarşıdaki Han'ın yarısı, Çarşıdaki Bezciler (Yinanç Manifaturacılar der) sokağında bir dükkân, Ayakkabıcılarda (Yinanç Saraçlar der) bir dükkân vakfedilmiştir. Ayrıca nerede olduğu belirtilmeyen Hasan ve Lala Mescidleri ile çarşıdaki Melik Yağıbasan hanı da kaydedilmiştir. Amasya şehrinde daha o yıllarda İki hamam ile iki hanın varlığı (aşlında daha çok olması mümkündür) şehrin artık bir ticaret merkezi olduğunu da gösterir. Dolayısı ile gelirleri hububat olduğu kadar nakit(para) de olmalıdır.

Vakıf tarafından Müderrise yılda 1200 gümüş dirhem ile 300 mud buğday, yardımcısı Muid'e 240 dirhem tahsis edilmiştir. Hanefi 12 fakihten ilerlemiş 6'sına 90, diğer 6'sına ise onar dirhemden 60 dirhem tahsis edilecektir. Görülüyor ki bu vakfın gelir kaynakları şehirdekiler olduğundan para imkânı da vardır.

Torumtay vakfiyesinde, vakfin gelir kaynakları, genellikle Amasya civarındaki yerleşim yerleri ve köylerdir. Vakfin giderleri ise, medresesinde aşçı, ekmekçi, tamirci, nazır ve tedris/öğretim ve cami görevlileri ne verilecek aynî /ürün türündedirler. Gelirleri, genellikle “*vilayet*” yani şehir dışındaki ziraatçı köylerin mahsullerinden ibaret olup bu kaynak sebebiyle verilenler hep “buğday”dır.

Sonuç olarak her iki vakfiyeyi göz önüne alırsak dahi, Amasya'nın XII.yy. sonları ve XIII.yy. başlarında dahi, çeşitli müesseseleri ile tam bir Türk İslam şehri haline gelmiş olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

Kaynaklar

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.

Speros Vryonis, Jr., *The Declin of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, 1971.

Cahen, Claude, *Pre-Ottoman Turkey*, London 1968.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler*, E Yayınları, 1979 İstanbul.

Baykara, Tuncer, *Şehir ve Kaledeki Gözlemler*, 1974, 1976,1980, 2017.

Demir, Necati, *Danışmentname*, Niksar 1999.

Akalın, Şükrü H., *Saltuk-nâme*, Yayınları, I, Ankara, 1987; II, İstanbul 1988; III, Ankara,1990.

Çelebi, Elvan- İ. Erünsal- A. Y. Ocak, *Menâkıbu'l-Kudsîyye fî Menâsıbi'l-Ünsîyye*, TTK, Ankara 2014.(bk. Mertol Tulum, *Mimli İkîlinin Kıyameti*, İstanbul 2015).

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (Z. Danışman Yayını), C III, İstanbul 1970.

Kayaoğlu, İsmet, "Turumtay Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. XII, 1978, s. 91-112.

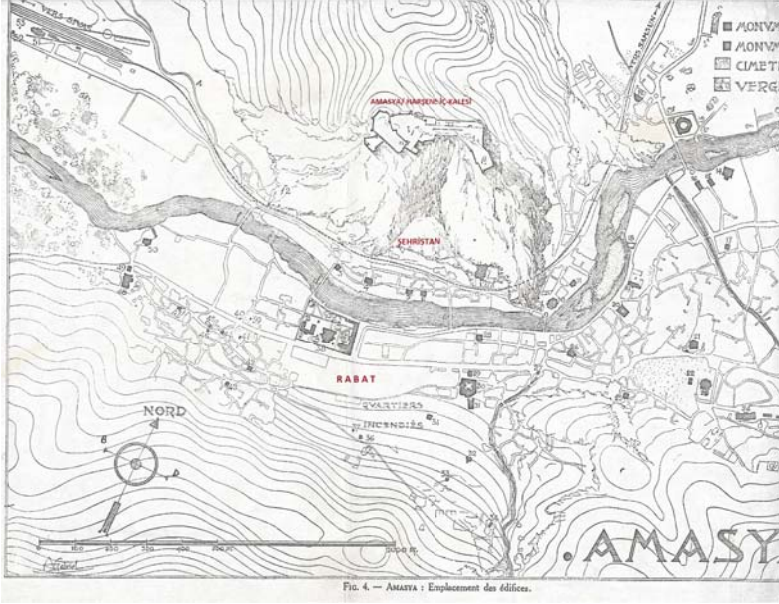
Yinanç, Refet "Selçuklu Medreselerinden Amasya Hilafet Gazi Medresesi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XV,1982 s. 5-22.

Tanyeli, Uğur, *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15.yy.)*, İstanbul,1987.

EKLER

EK 1:

EK 2: Kat Kat Amasya İçkalesi

